

Orkidéernas språk

TEXT OCH BILD MARIA VAJTA KLAMER

Del 7

*M*in kärlek till orkidéer är inte vetenskaplig. Den är inte gammal heller. Och som så mycket annat här i livet så började den av en slump. Inför en resa till Hawaii för några år sedan inköptes min första digitala kamera. Det blev många bilder, inte minst i en liten trädgård som en gammal dam anlagt. Det visade sig att det var en orkidéträdgård, och de arter som odlades trivdes synnerligen väl i det konstant milda klimatet.

Väl hemma igen insåg jag att de allra flesta bilderna var misslyckade. Endast ett par tre stycken av hundra blev godkända. Men dessa bilder fäste jag mig alldeles särskilt vid. Jag insåg att växter var ett tacksamt objekt att fotografera och begav mig till Botaniska trädgården i Göteborg i kallaste vintern för att förbättra mina fotografiska kunskaper och träna på statiska objekt i utomhusmiljö. Vinterkylan tvingade dock in mig i kallväxthusen och där möttes jag av en oerhörd blomsterprakt. När andra växter njöt sin vintervila stod orkidéerna vakna och ståttade med all skönhet utan konkurrens. Det blev många bilder och många besök.

Disa uniflora

Så en dag upptäckte jag hur förälskad jag var i dem. Nu fick varje art inte bara en bild, utan även sitt namn. Min man kände sig bedragen och mina barn flyttade hemifrån. Men på Alla hjärtans dag fick jag... ja, just det, en orkidé av min man. Hemfriden var återställd, och så småningom förvandlades min brinnande passion till fascination. Jag kunde inte förstå - och kan fortfarande inte - hur växter kan vara så listiga och luriga för att säkra sin överlevnad och fortplantning. Nu menar jag inte det rent biologiska momentet, utan hur naturen kan utveckla så raffinerade pollineringsmetoder för att undvika

korspollinering och säkra sin egen fortlevnad. För varje bok jag läste om orkidéer insåg jag alltmer hur lite jag visste. Men jag insåg också att det fanns värre fantaster än jag, människor som ägnat hela sina liv åt dessa växter och utstått osannolika strapatser för att hitta en viss art, plocka den och skicka hem den till den gamla världen – bara för att höra att den vissnat under transporten. Eller betalat svindlande summor för att hitta en viss art. Så blind är i alla fall inte jag – tror jag. Vad skulle jag nu göra med min nyvunna kunskap och mina bilder?

Familjen och släkten hade hört mig berätta och sett mina bilder. Mina vänner hade tröttnat på att lyssna. Så jag började skriva om dem. Här följer nu sista delen i denna artikelserie.

Angraecum

”Vill du se en stjärna, se på mig!” *Angraecum sesquipedale* uppträder ibland under namnet madagaskarstjärna, men hon är ingen primadonna, utan en stiftfull art som upptäcktes på ön utanför Afrikas östkust. Längre gick hon sina beundrare genom att inte avslöja

Angraecum sesquipedale

Foto: Tommy Ljunggren

sitt pollineringsystem. Darwin blev utskrädd och förlöjligad när han envist framhöll att det måste finnas en insekt med en mycket lång sugsnabel som kunde komma åt den söta nektar som blomman görde längst ner i sin tre decimeter långa sporre. När nattfjärilen *Xanthopan morgani praedicta* upptäcktes visade det sig att insekten kunde stjälpa ut sin sugsnabel så att längden passade precis i blommans sporre. Men då var Darwin död sedan länge. Till hans ära fick insekten epitetet *praedicta* – förutsagd. Ibland framträder *Angraecum sesquipedale* också som ”stjärnan från Betlehem”. Hennes mjölkvita eller svagt grönfärgade blomma

kan bli närmare tjugo centimeter i diameter och lyser upp i mörkaste juletid. Hon är då en komet som med sin långa svans diffus strålar från stjärnhimlen och som enligt gammal folktro kommer med maningar och förebud från en högre makt.

Coelogyne

Snödrottningen – Himalayas drottning. Hon är alldeles vit, med en liten gul till orange teckning på sin läpp. *Coelogyne cristata* är hemmahörande i världens högsta bergskedja i södra Asien där hon växer sympodialt som epifyt eller på klippor på sluttningarnas lägre höjder. Ovanför henne skjuter bergen sina sylvassa vita toppar

Coelogyne cristata

Foto: Maria Vajta Klamer

mot himlen. En av dessa toppar är Shivling, den nådige guden Shivas hem. När Shiva dansar sin kosmiska dans uppstår vågor av liv.

Från grottan Gaumukh vid foten av glaciären störtar isforsens smältvatten nedför den lodräta bergsväggen. Det är den heliga floden Ganges källa. Dånet från forsen bryter den annars så mäktiga tystnad som råder i området. Här är vattnet fortfarande klart och rent, men under sin väg genom Himalayas lågland och den tätbefolkade slätten i östra Indien till Bangladesh, blir floden alltmer förorenad av industriernas utsläpp och avloppsvatten.

Floden används som farled och bevattningsreserv samt kantas av valffartsorter där hinduerna lämnar askan från sina döda. Det heliga vattnet som lockar pilgrimerna till rening blir allt smutsigare och vattenförbrukningen i landet är högre än vattnets underjordiska tillrinning. Grundvattnet sjunker därför ständigt och utgör ett alltjämt växande hot såväl mot indiernas framtida vattenförsörjning som mot ekosystemens mångfald. Ett hundratals arter förekommer i släktet *Coelogyne* som breder ut sig från Indien genom Kina till Fijidoarna.

Phalaenopsis

Klädd i vitt med en svagt gul eller röd läpp är hon en vacker brudorkidé vid namn *Phalaenopsis amabilis*. I tålmodig väntan på sin brudgum förvandlas hon till en flärdfull och lätt sinnig nattfjäril som ikläder sig

mångskiftande kreationer i milda färger, än mönstrade, än enfärgade. Kanske vill hon endast förföra så att hon i gryningen kan lämna sin älskare och bli beundrad av flera. Hon trivs med att stå i rampluset, det är inget tvivel om. När hon är med blir det svårt att rikta blickarna åt annat håll, för visst är hon rafflande tjugig och elegant i all sin enkelhet! Ibland byter hon stil, men bara lite grann. Då uppträder hon under namnen *Kingidium* eller *Doritis* med kunglig rang och gudomlig skönhet i solens rike. Eller så kanske hon döljer sig bakom *Dendrobium phalaenopsis* när hon varit alltför obetänksam och ansvarslös. Väcker känslor gör hon och älskad är hon var än hon befinner sig.

Står hon allt för varmt utvecklar hon snart små keikis – små plantor som växer ut från blomstängeln. När fyra eller fem rötter utvecklas kan den lilla plantan klippas av och planteras i en kruka för sig.

Disa

Växtrikets sydafrikanska vilda släkte *Disa* omfattar ett hundratals arter. *Disa uniflora*, som även är välkänd som "Taffelbergets stolthet" eller "gudarnas blomma", är en markväxande orkidé som påträffas i ett begränsat område på 100–1 200 meters höjd i Kap-provinsens sydvästra del. Hon vill stå i rörligt ytvatten längs bäckar och forsar eller vid vattenfall. Hon är en motståndskraftig dam som tål frost, snö och hårda vindar. Hon är också

Phalaenopsis amabilis

Foto: © Eric Hunt, All Rights Reserved.

Disa uniflora

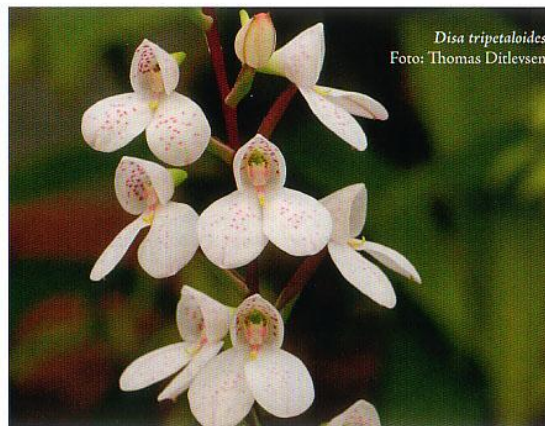
Foto: Maria Vajta Klamer

synerligen väldoftande och fjärilen *Meneris tulbaghia* möter punktligt upp för det avtalade besöket hos henne. Blomstängeln kan bli upp till en meter lång och bära upp till tre decimeterstora blommor i röda och rosa nyanser, ibland i gult. Det är en oändligt vacker syn när den

blommar under sommaren, som i Sydafrika inträffar mitt i vår mörkaste vintertid.

Slut.

Detta var sista delen i Orkidéernas språk. Tack Maria, för att vi fått trycka din fina artikel.

Disa tripetaloides
Foto: Thomas Ditlevsen

Disa sp.

Foto: John Karlsen

